

Anne Hebert'i Çevirmek

Pauline SARKAR**

Çev:Nurmelek Demir-Gülser Çetin

Resume

Pauline Sarkar, dans sa communication intitulee "Traduire Anne Hebert", parle de certains problemes de la traduction litteraire en se basant sur son experience de traductrice. Elle insiste sur le fait que l'acte de traduire exige une lecture approfondie de l'oeuvre originale et un choix applique des mots.

Bir çevirmen için en sevdiği yazar üzerine konuşmaktan daha güzel birşey olamaz. Dolayısıyla, bugün sizlere Kanadalı Fransız yazar Anne Hebert'den söz etmek, benim için büyük bir mutluluk kaynağı.

Anne Hebert, çağımızın en büyük kadın yazarlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Yıllar önce Fransız Kanadası'nda dünyaya gelmiştir. Yaşını açıklamaya hiçbir zaman yanaşmamıştır, ancak 75 yaşın üzerinde olduğu kesindir. Şiirler, tiyatro oyunları, öyküler ve romanlar yazmıştır ve yazmaya da devam etmektedir. Son romanı *Seni Rahatsız mı Ediyorum?*, Seuil Yayınları'ndan yeni çıktı. Kendisini devamlı olarak edebiyat dünyasının dışında tutmaya çalışan Hebert, gönüllü bir yalnızlık içerisinde yazmayı sürdürüyor. Romanlarında, tutku, şiddet ve gerilim egemen olmakla birlikte, üslubu oldukça şiirsel ve yalındır. "Her sanat dalının, belli bir noktada şiire dönüştüğünü" söyler ("Son verilmiş yalnızlık olarak şiir" *Poemes*, s.68).

Şiir evreninin merkezinde, iki ana güç bulunur: ışık ve enginlik -söz konusu olan ister karlı ovalar ister deniz olsun. 24 Eylül 1966 tarihli *La Presse'de*, anavatanından söz ederken "İnsanoğlu manzaradan çok etkileniyor(...). Doğa o kadar engin ki, altında ezildik kaldık" diye yazar.

* 11 Kasım 1998 tarihinde A.Ü.D.T.C.F'de verilen konferans metni.

* Doç. Dr., Groningen Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Roman Dilleri ve Kültürleri Bölümü öğretim üyesi

A.Ü.D.T.C.F. Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı araştırma görevlileri.

Bu kadar kısa bir süre içinde, sizlere Anne Hebert'in yapıtlarının hepsini tanıtmam olanaksız. Bu nedenle, şiirlerini de bir kenara koyarak, yalnızca iki romanı üzerinde duracağım. Ancak, şiirden yine de söz edeceğim, çünkü daha önce de belirttiğim gibi, Anne Hebert'de herşey şiire dönüşür, hatta düzyazı yapıtlarında bile şiirin etkileri vardır. Burada, Hebert'in Hollandaca'ya çevirdiğim iki romanını söz konusu edeceğim: *Kamuraska* ve *Bassan Delileri* (Les Faus de Bassan).

Hebert, on beş ayrı dile çevrilen *Kamuraska* (1971) ile, Kitapçılar Ödülü'nü almıştır. Bu romanda başkışileri ezen karlı ovalar söz konusuyken, *Bassan Delilerinde*, uzamı oluşturan ve kişileri etkileyen öge, denizdir. *Bassan Delileri*, belki de yazarın en tanınmış yapıtıdır; birçok dile, özellikle denizle yakından bağlantılı, İngilizce, Portekizce, İsveççe, Danimarkaca, Japonca ve Hollandaca gibi dillere çevrilmiştir; çünkü, bu şiddet romanında, deniz, fırtına ve Bassan delileri önemli bir rol oynar. (Bassan delisi, yaban kazı büyüklüğünde, kayalıklarda yaşayan ve balıkla beslenen bir kuş türüdür, *Petit Robert*. "Deli" olarak adlandırılmasının nedeni, avını yakalamak için suya çok şiddetli bir biçimde dalmasıdır).

Sizlere şimdi kısaca *Kamuraska* 'nın içeriğini anlatacağım.

XIX. yüzyılın ortalarında, Quebec kentinde, herkes tarafından sayılan Elisabeth, ölmek üzere olan kocasının başucundadır. Gözlerini kapatır ve fırtınalı geçmişiyle ilgili anıları tekrar canlanır: gençliğini, annesini, zevk düşkünü Kamuraska Senyörü Antoine Tassy ile genç yaşta evlenmesini, ve sevgilisi genç doktor George Nelson'u hatırlar. Soğukta ve tipi altında, dört yüz mil yol katettikten sonra, Nelson Kamuraska'ya gidip Elisabeth'in kocasını öldürecektir. Elisabeth ise, kırağı tutmuş camların ardında, sevgilisinden haber beklemektedir; bu düzlemde iki bekleyiş birbirine karışır: Elisabeth'in, kendisine özgürlüğünü yeniden kazandıracak olan Doktor Nelson'u beklemesi ve ikinci kocası Jerôme Rolland'nın ölüm haberini verecek olan doktoru beklemesi. İçin için yanmakla birlikte, Elisabeth yeni bir evlilik yolunda saygınlığını tekrar kazanır.

İçerikle ilgili olarak söyleyebileceklerim bu kadar. Yapıtı asıl güzelliğini veren öge, üsluptur. Romanın son sayfasından kısa bir alıntı yapacağım:

Yaşlı kocası konuşmaya başladı:

"-Kutsandım, Elisabeth. Tanrı bütün günahlarımı bağışladı.

Madame Rolland başını eğdi. Yanağına düşen gözyaşı damlalarını sildi. Kâbus birdenbire yeniden başladı ve Elisabeth'i bir fırtınanın içine doğru sürükledi. Dışarıda ise hiçbir kıpırtı yoktu. Örnek eş, döşek üzerindeki kocasının elini tutuyordu. Kurak bir tarlada, taşların altından, eski ve vahşi

bir çağa ait olan, ama hâlâ canlılığını koruyan siyahi bir kadın çıkartılmıştı. Kadın kentte dolaşmaktaydı ve herkes evine kapanmıştı; çünkü, uzun bir süre önce canlı canlı toprak altına konulan bu kadının yaşam açlığı insanları korkutmaktaydı.

Şimdi *Bassan Delileri* adlı romanına geçelim. İçeriği kısaca şöyle:

Yıl 1936. Mekân, nehrin deniz gibi enginleştiği, ufukta kaybolup giden Griffin Creek kasabası. Kasabalıların hemen hepsi birbiriyle akrabadır. Bütün erkeklerin gözleri, Olivia ve Nora Atkins kuzenlerin üzerindedir. Bir akşam, kızlar, arkalarında hiçbir iz bırakmadan ortadan kaybolurlar. Her sene bu dönemde, tutkular yoğunlaşmaktadır ve böyle bir dönemde meydana gelen bu trajedi, kasabanın sakinliğini bozar. Bassan delilerinin sağır edici çılgınlıkları arasında, Kanada ve Amerika radyolarında iki genç kızın eşgalleri verilir.

Beş ayrı anlatıda, aynı olay beş defa aktarılır.

İlk anlatı, İncil'i elinden düşürmeyen Pastör Nicolas Jones'a aittir. Jones, yeğenleri olan Olivia ve Nora'ya göz koyduğu için çok pişmandır.

İkinci anlatı, Stevens Brown'un arkadaşına yazdığı mektuptur. Kadınlardan iğrenen Brown, mektubuna şöyle son verir:

"Nora'yı ve Olivia'yı, daha önce hiç kimseyi selamlamadığım biçimde, şapkam elimde, selamlamak için bekliyorum."

Üçüncü anlatı, yaşama sevinciyle dopdolu Nora Atkins'e aittir.

Arkasından, Perceval ve başkaları anlatmaya başlar. Perceval, Stevens'in kısa ve basit tümcelerle konuşan, iyi niyetli, saf ve aklen geri olan kardeşidir. Perceval'in anlatısı, Nora'nın mantosunun bulunduğu ve ardından soruşturma için olay yerine bir detektifin gönderildiği zamana kadar uzanır.

"Olivia, açık denizde" başlıklı dördüncü anlatı, deniz üzerinde gezen Olivia'nın hayaletine aittir. ("Beni, mutlaka birisi öldürdü")

"Stevens Brown'un Michael Hotchkiss'e Son Mektubu" başlıklı son bölümde, 1982 tarihli mektubunda Stevens, her iki cinayeti de işlediğini itiraf eder.

Görüldüğü gibi, bu romanda, düş, gerçek ve gerçekdışı, gelişmeye zarar vermeyecek biçimde içice geçmiştir. Bu bağlamda, Stevens için, cinayetler sırasında fırtına varken, cinayetlerin hemen ardından gecenin sessizliği ve dinginliği ortaya çıkar: "Yalnızca öfkem beni tersine inandırabildi. Herşeyin, huzurun ve güzelliğin, hiçbir şey olmamışçasına Griffin Creek'te süreceğini biliyordum. Dünyanın deniz üzerindeki dinginliği, suyun kayığa vuruşu, taş ve iperle kuzinlerimi açığa sürüklerken

bembeyaz bir ay. Şaşkınlık, bir bıçak gibi göğsüme saplanıyor ve beni yavaş yavaş öldürüyor."

Burada dikkati çeken ama sizlere gösteremediğim şey, başlığın metin içinde tekrarlanmasıdır. Bassan delileri sözcükleri sık sık yineleniyor. Ancak, "deli" sözcüğünün özel anlamı olan "kuş" sözcüğü arka planda kalıyor. Tutku, öfke ve şiddet, hepsi, cinayetlerin işlendiği âna kadar ölçsüzlüğün ve deliliğin işaretidir.

Anne Hebert'in üslubunun güzelliğini bir kere daha gözler önüne sermek için, Stevens'in ilk seri mektuplarından alıntı yapacağım:

"Tepeden kasabayı seyrediyorum.Yassı bir kayanın üzerinde, derenin kıyısındaım, ellerimi başımın altında kavuşturdum, bacağımı kaldırıyorum, gözlerimi kapatıyorum, ayağımdaki tozlu botu kasabayı görmemi engelleyecek biçimde indiriyorum. Kocaman ayağımın altında, kasaba o kadar küçük kalıyor ki, artık kocaman botlarım ve cüsseyle oraya sığmam olanaksız. İnsanlar herhalde havasızlıktan boğuluyorlardır. Ayağımı tekrar kasabanın üzerine indiriyorum, kasabanın küçüklüğünü ve narinliğini yeniden ortaya çıkarıyorum. Kasabayı kaybetme ve yeniden bulma oyunu oynuyorum. Bütün bunları, uykudaki küçük kasabaya gidip, kapılardan birini çalıp çalmamak konusunda kararsız kaldığım için yapıyorum. Oysa ki yapmam gereken tek şey, bir kapıyı çalmak ve açıldığında: "Benim,ben, Stevens, geri döndüm işte" demek.

Sözcüklerin seçiminde oldukça titiz davranıldığını ve imgelerin ne kadar güçlü ve özgün olduğunu herhalde fark etmişsinizdir. Kanadalı İngiliz şair D.G. Jones'un "Portrait of Anne Hebert" adlı şiirini Fransızca'ya çevirmeye çalıştım.

Anne Hebert'in Portresi

Güneş oradan buradan

Masayı yalayıp geçiyor

Penceredeki esinti

Varlığını fısıldıyor.

Sessizce
Odaya giriyorsunuz,

Narin kemikleriniz,
Eteğiniz
Çıkarırsız bir tutkunun lütfuna sahip.

Sözcükler, cerrahi aletler gibi
Masanın üzerine dizilmiş.

Kendinizden emin, kesiyor ve
Karanlık hastalığı inceliyorsunuz.

Duyarlılığınız
Bir körün parmakları gibi sağlam:
Her karar
Bir neşter gibi
Heyecan damarlarını deşiyor.

Hastalıklı dokuyu açığa çıkarıyorsunuz
Aynı, kağıt üzerindeki bir kara dantel gibi.

Hastalıklı kısmı ortaya çıkarmak için kullanılan neşter imgesi, ustaca tamamlanan (iyi düzenlenmiş ve toparlanmış) iş, Anne Hebert'in üslubunu yansıtır. Ortaya aynı zamanda yazarın alçakgönüllülüğü ve çekingenliği de çıkar ("esinti", "sessizce", "çıkarırsız tutkunun lütfü").

Anne Hebert'i çevirmek çok zor bir iş; çünkü her sözcüğü belli bir amaçla kullanmış; hiçbir zaman işin kolayına kaçmamıştır. Dolayısıyla çeviri yaparken, sözcüklerin anında tam karşılıklarını bulmak mümkün değildir. Üstelik, (çoğunlukla az sayıda sözcükle ifade edilen) imgeleri, hedef dilde tam olarak verebilmek için, bunları çok iyi anlamak gerekir.

Çeviri toplulukları kurarak, yaşamımı daha da zorlaştırmış bulunuyorum. Edebi çeviri, çoğunlukla yalnız başına yapılacak bir iştir. Edebi çeviri üzerine uygulamalı dersler koymak istediğimde, birçok kişi beni uyardı: Bir yandan, aynı roman söz konusu olduğunda, biçimsel açıdan birçok farklılıklar, öte yandan grup içinde bitip tükenmeyen kısır tartışmalar ortaya çıkacaktı. Üslup söz konusu olduğunda, bu gibi iddialar bana pek inandırıcı gelmiyor.

Nedenine gelince:

Çeviriyle ilgili çalışmaları, belli başlı iki akım olarak özetleyebiliriz. Birincisine göre çevirmen, bir sanatkar olmalı ve çevirdiği yapıtı yeniden yaratmalıdır; diğerine göre ise çevirmen, akıllı bir aktarıcıdır. Ben, ikinci kategoriye giriyorum; benim için iyi bir nesir çevirmeni, yazarın sesini okuyuculara daha net bir biçimde duyurabilmek için kendi sesini olabildiğince susturmaya çalışmalıdır. Yapıta bağlı kalınan çeviride okuyucu, çevirmenin değil, yazarın biçimini değerlendirecektir.

Bu söylediklerimiz, kaynak dilin sentaksik kalıplarına körü körüne bağlı kalmak anlamına gelmez elbette: her iki dilin ruhuna da bağlı kalmak gerekir (çevirmeninkine değil). Yapıtın içeriği, düşünceler ile imgeler, büyük bir titizlikle diğer dile aktarılmalıdır; ancak yapıtın biçimini, her zaman korumak mümkün olmuyor. Sizin dilinizi bilmediğim için bu konuda hiçbir şey söyleyemem. Ancak Fransızların çok sevdiği fiilleri isimleştirme (substantivation), benim ana dilim olan Hollanda dilinde bir tabudur. Bunun yerine biz, yan tümce kullanıyoruz.

Uygulamada iki ayrı dilin biçim farkından kaynaklanan her hangi bir sorunla karşılaşmadık, çünkü ben öğrencilerime kaynak dile sadık kalma şartını koyuyorum. Bu konuya daha sonra değineceğim; ilk önce bana yapılan ikinci itirazın yani bitmeyen tartışmalar konusunun üzerinde durmak istiyorum. Le Petit Robert ya da diğer Fransızca sözlüklere İnternet aracılığıyla (www.francophonie.hachette.livre.fr) başvurarak sözcüklerin anlamını iyice irdelemek zahmetine katlandığınız zaman, çeviri sorunu çabuk çözülür.

Her çevirinin ilk aşaması, metni olabildiğince derinliğine okumaktır. Bu, çok basitmiş gibi görünebilir; ancak çoğu zaman öğrenciler, yazarların fazla uğraşmadan, çok düşünmeden, bir çırpıda roman yazdıklarını düşünürler; ve romanları kendilerine özgü bir yöntemle, kendi düşüncelerini yapıtın içine katarak okurlar. Bu noktada yaratma ediminin ne kadar zor bir iş olduğuna, belli imge ve kalıpları kullanmalarının rastlantısal olmadığına öğrencileri inandırmak, çok önemlidir. Yazarken en güzel anlatım biçimini yakalamak ve en uygun deyim bulmak için ne kadar uğraştığını

vurgulayarak, kullandığı çalışma yöntemini yazarın kendisinin anlatması, on saat boyunca ders anlatmaktan çok daha etkilidir.

Bayan Hebert, davetimizi kabul edip üç kez geldi ve öğrencilerle., konuştu. Kendisi, yazarların mükemmel bir anlatıma ulaşabilmek için çok uzun ve zorlu yollardan geçtiklerine öğrencileri ikna edebildi. Bu yolla öğrencilerin çeviri uğraşları, olabildiğince dikkatli bir okuma eylemine dönüştü.

Sizler Hollanda dilini bilmediğinizden, ben de Türkçe konuşmadığımdan, bazı somut barbarizm ve çeviri yanlış örneklerinden somut olarak söz etmem, zor olur. Bununla birlikte sizlerin anlayabileceğiniz gülünç bir yanlış örnek gösterebilirim.

Kamuraska adlı yapıtta (s.84):

"İlk oğlum dünyaya geldi. 36 saat süren bir hastalık. Demirleri takmak zorunda kaldım. Antoine kayboldu." biçiminde bir paragraf vardır.

Hollanda dilinde "mettre"+ "fer" , yani "demir takmak", patenleri ayağına geçirmek anlamına gelebilir. Ayrıca romanda buz ve kardan söz edildiği için öğrenci, bu kalıbın üzerinde pek uzun boylu düşünmeye gerek görmemiştir. Burada "fer", yani "demir", forseps, yani lavta aleti anlamında kullanılmıştır elbette. "Paten" sözcüğünü kullanırken bu öğrencinin kafasında nasıl bir imaj oluştu acaba diye soruyorum kendi kendime! Aslında sağduyumuz, en iyi rehberimizdir.

Fazla açıklayıcı olmak, çevirmenin dikkat etmesi gereken başka bir tuzaktır. Yazarın belli belirsiz değindiği ya da sadece çağrıştırdığı bir şeyi çevirmen, gereğinden fazla açıklayarak biçemi ağırlaştırmamalıdır. Öte yandan çeviri yaparken bazı durumlarda özgün metne bakarak daha çok sözcük kullanmaya gereksinim duyulur. Yazarın kullandığı sözcüklerin, çeviri yapılan dilde karşılığı olan sözcüklerden anlam bakımından daha zengin olduğu durumlarda böyle bir şeyle karşı karşıya kalabiliriz:

Kamuraska (s.7) adlı yapıtta şöyle bir tümce vardır:

"Quebec. Burada kalınmamalı. Temmuzun çölünde yapayalnız." Fransızca'da "Desert" sözcüğü, sıcaklığı, kuraklığı ve yalnızlığı çağrıştırır. Oysa bu coğrafi terimin, Hollanda dilinde başka hiçbir yan anlamı yoktur. Bu yüzden bu tümcenin çevirisi; "Temmuzun yakıcı hüznü" biçiminde olmuştur. Ancak bu yöntemi kullanırken aşırılığa kaçmamak gerekir; yoksa çeviri, özgün metinden iki kat daha uzun olur!

Bana göre yazara danışmadan özgün metne dokunul manialı. Çevirmen, yazarın yanlış yazdığı düşüncesine kapılıyorsa, bu, büyük bir olasılıkla metnin özünü kavrayamamasından ileri gelmektedir; bunu, aşağıdaki parçada betimlenen imgeyi dilimize aktarmaya çalışırken yaşadık:

Kamuraska adlı yapıtta Madame Rolland konuşuyor (s. 10) :

"Sapasağlamım. Size sağlam olduğumu söylüyorum ya! Böyle bir cehennemi yaşadktan sonra. Dehşetin, çürümez bir bedeni sınaması. Semender. Henüz ruhum, bedenimle birleşmedi."

İlk önce buradaki semenderin işlevini pek anlayamamıştım. Quebec'e özgü bir deyim olabileceğini düşündüm. Bunu Anne Hebert'e sorduğumda kendisi, semender adlı hayvanın söz konusu olduğunu açıkladı, ve bu hayvanın, tıpkı Elisabeth'in bedeni gibi ateşte yanmadığını söyledi.

Bunun yanı sıra özgün metinde düzeltmeler yaptığım da oldu. Örneğin, Bassan Delileri (*Les Fous de Bassan*) adlı yapıtta (s.24) Anne Hebert:

"*Kardeşlerim, çağrıldığımız zaman nasıl isek, öyle çikalım Tanrının karşısına* 4 yüzyıl önce bu böyle yazılmamalıydı ve Korentlilere kendi yollarını kendilerinin çizmesine izin verilmeliydi." diyordu.

Ben, XVI. yüzyıla ait hangi belgeden söz edildiğini bir türlü anlayamamıştım ve bunu yazarın kendisine sordum. Hebert, bunun gözünden kaçan bir yanlış olduğunu söyledi ve biz "4 yy önce" tümcesini, "çok eskiden" olarak çevirdik.

Bassan Delileri adlı yapıtın ilk tümcesi de bizi epey uğraştırdı.

"Arkamızda duran, birbirine paralel ağaç sıraları, uçsuz bucaksız beyaz denizden itibaren kurşunu gökyüzüne kadar uzanıyor. Uzaklarda bayram cıvıltısı duyuluyor."

Bütün sözlüklerde "barre" sözcüğü, "çizgi" olarak açıklanmıştır. Ancak bu betimlemede söz konusu olan çizgi, önümüzde uzaklarda değil de soldan sağa uzanmaktadır; oysa bu çizginin önümüzde olduğu "à perte de vue" yani "göz alabildiğine" deyimiyse ima edilmiştir.

Çevirimizde "çizgi" yerine biz, "yüzey" sözcüğünü kullandık.

Hollanda'da başlıklar, ayrı bir bölüm oluşturur; yayıncılarla çevirmenlerin arasında imzalanan bütün sözleşmelerde bu konuda son sözün yayıncıya ait olması koşulu vardır. *Kamuraska'nın* çevirisini yayınlayan kişi bana "Karda Tutkular" (*Passions dans la neige*) başlığını kullanmamı önerdi, ama ben buna şiddetle karşı çıktım. Özgün başlığı olduğu gibi korumak ise söz konusu bile olamazdı; çünkü yayıncı, okuyucuların bu romanın yabancı dilde basıldığını zannedip yanılmasından korktu. "De sneeuw van", "Kamuraska ve kar" tümcesini ekleyerek sorunu her iki tarafı da memnun edecek biçimde çözdük.

Bassan Delileri adlı yapıtın başlığı konusunda çok uzun araştırmalar yaptım. Bu kuşlar, Hollanda dilinde "Jan-van Gent" olarak adlandırılır, yani

sözcüğü sözcüğüne çevirecek olursak kulağa hiç de hoş gelmeyen, üstelik Belçika'da yapılan bir karnavala gönderme yapan "Gand'lı Jan" adı çıkıyor ortaya. Söz konusu başlık, İngilizce'ye "In the shadow of the wind" olarak çevrildi, ancak bu, benim fazla hoşuma gitmedi. Derken, bir gün yerel bir lehçe sözcüğü olan *zeezoû*, yani sözcüğü sözcüğüne çevirecek olursak *deniz martısı* anlamına gelen bir sözcüğü keşfettim. Böylece, Fransızca'daki delilik anlamını da koruyabildim. Birlikte çalıştığım yayıncı, yerel bir lehçeye özgü bu sözcüğü kullanarak riske girmeyi kabul etti ve şansımıza hem eleştirmenler hem de okuyucular bu cüretimizi anlayışla karşıladılar.

Son olarak çevirmen ile yazarın arasında ne tür ilişkiler kurulabilir konusuna değinerek konuşmamı bitirmek istiyorum.

Bayan Hebert, bizim Roman Dilleri ve Kültürleri Bölümü'ne geldiğinde Mütercim-Tercümanlık öğrencileriyle bir söyleşi yaptı. Söyleşi çok güzel geçti ve Bayan Hebert, kendisine yöneltilen sorulara hayran kaldı. Daha sonraları kendisi, bana yapıtları üzerinde konuşmak için bu tür söyleşilerin en uygun ortamı sağladığını söyledi. Anne Hebert'in bazı çekincelerinden size daha önce söz etmiştim. Dolayısıyla bir kez daha salt edebiyatçılarla karşı karşıya kalmak düşüncesi onu ürkütürse buna şaşmamak gerekir, çünkü onlar, genellikle yazarın yapıtlarına kulak vermek yerine kişisel yaşamını didik didik ederler. *Bassan Delileri* adlı yapıttan daha önce söz etmiştik. Bir meslektaşım Nora ile Olivia Atkins adlı roman kişilerinin, kendi ölümlerini kendilerinin davet ettiğini ima etti. Bunun üzerine Anne Hebert sinirlendi ve "Hayır! Hayır! Bunlar, 15-17 yaşlarında gencecik birer kızdır". Diye bağırdı.

Edebiyatçılar ise ısrarla, yazarın bunu doğrudan söylemek istemese de bilinç altından gelen bir dürtüyle böyle bir şeyi ima etmiş olabileceğini yineledi. Bunu üzerine Anne Hebert, yumruğuyla masaya vurarak: "Hayır! Hayır! Ve bir kez daha Hayır! Sonuçta bu kişileri yaratan benim. Ve düşündüğünüz gibi değil, diyorum size!" diye bağırdı. Edebiyatçılar yine de ikna olamadılar. Anne Hebert ise kırgındı.

Daha sonraları romanının çevirisini bana ithaf ederken: "Yazarından çevirmenine gizli bir ortaklık içinde ve şiirsellikle" diye yazdı.

Gerçekten de çevirmen ile yazarın arasında gizli bir ortaklık oluşuyor; kusursuz bir biçimde birbiriyle anlaşıyormuş izlenimi veriyorlar; bu karşılıklı anlayış, yukarıda belirttiğim nedenlerden kaynaklanmaktadır; başka bir deyişle:

Çeviri, en özenli okuma biçimidir.